

Medical Halakhah Responsa from the Period of the Holocaust

ספר

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ה

שאלות ותשובות

ממעמקים

מכיל בתוכו שאלות ותשובות ועניינים שעמדו על הפרק
בימי הרג ואכזריות רח"ל של שנות תש"א-תש"ה בניטו
קובנה ע"י היל המרצחים של היטלר ימ"ש

רשמתי אז בימי הזוועה ראשי דברים אלה למען יעמדו לזכרון
וה' יראה בעני עמו ולא נוסף לדאבה עוד.

יהא זכרם ברוך
הי"ד

Rabbi Edward Reichman, MD
Associate Professor of Emergency Medicine
Albert Einstein College of Medicine
Yeshiva University

1) Pru Urvu and Issues at the Beginning of Life

A) Halakhic Response to the Law for the Prevention of Hereditary Diseased Offspring (forced sterilization program) enacted in Germany in 1933

The basic provisions of the 1933 law stated that:

(1) Any person suffering from a hereditary disease may be rendered incapable of procreation by means of a surgical operation (sterilization), if the experience of medical science shows that it is highly probable that his descendants would suffer from some serious physical or mental hereditary defect.

(2) For the purposes of this law, any person will be considered as hereditarily diseased who is suffering from any one of the following diseases: –

- (1) Congenital Mental Deficiency,
- (2) Schizophrenia,
- (3) Manic-Depressive Insanity,
- (4) Hereditary Epilepsy,
- (5) Hereditary Chorea (Huntington's),
- (6) Hereditary Blindness,
- (7) Hereditary Deafness,
- (8) Any severe hereditary deformity.

(3) Any person suffering from severe alcoholism may be also rendered incapable of procreation. [2]

The law applied to anyone in the general population, making its scope significantly larger than the compulsory sterilisation laws in the United States, which generally were only applicable on people in psychiatric hospitals or prisons.

The 1933 law created a large number of "Genetic Health Courts", consisting of a judge, a medical officer, and medical practitioner, which "shall decide at its own discretion after considering the results of the whole proceedings and the evidence tendered". If the court decided that the person in question was to be sterilised, the decision could be appealed to "Higher Genetic Health Court". If the appeal failed, the sterilization was to be carried out, with the law specifying that "the use of force is permissible". The law also required that people seeking voluntary sterilizations also go through the courts.

Exhibition poster of the Reich Nutrition Association, as illustrated in a high school biology textbook by Jakob Graf, first published in 1940. The caption reads: "You Are Sharing the Load! A Hereditarily Ill Person Costs 50,000 Reichsmarks on Average up to the Age of Sixty".

שו"ת בגדי שש סימן טו

(Rabbi Shalom Shaul Munk 1899-1970)

1 שאלות הנובעות מתוך החוק למניעת צאצאים חולים תורשתיים מיום י"ד יולי 33 והחוק נגד פושעים מועדים מסוכנים וכו' מיום כ"ד נובמבר 33

א.

5 חוקי מדינה חדשים מעוררים בעיות הלכתיות חדשות. אע"פ שאנחנו חייבים בהחלט לשמור את חוקי המדינה, יש למצוא מספר מסויים של אפשרויות המותרות ע"פ חוק המדינה, ועלינו לבחון אותן ע"פ ההלכה, כדי לדעת באיזו מן האפשרויות המותרות ע"פ חוק המדינה אנחנו צריכים לבחור מצד ההלכה.

בני אדם שיש לעקר אותם ע"פ החוק הזה, רשאים להגיש בעצמם בקשה לכך אצל הרופא הממשלתי. אבל גם הרופא הממשלתי חייב להגיש בקשת עיקור מעצמו ברגע שנודעו לו בני אדם חולים תורשתיים כאלה. ולא עוד אלא כל רופא חייב להודיע לרופא הממשלתי כל מקרה של מחלה תורשתית הנודע לו. ההחלטה על העיקור היא בידי 10 בית דין לבריאות הגזע בן שלשה חברים ומהם שני רופאים. מותר להגיש ערעור אצל בית הדין עליון לבריאות הגזע, והחלטתו היא סופית.

different methods of sterilization for the different laws
-vasectomy or tubal ligation to prevent genetic diseases
-castration of oophorectomy for criminal behavior

1 הפעולה שיש לבצעה אף נגד רצון המעוקר - חוץ מן המקרה שהחולה התורשתי בעצמו הגיש בקשה והרופא הממשלתי לא הסכים (דבר שאינו מצוי כלל) - היא שינוי מקום או ניתוק חוטי הזרע של האיש, ושינוי מקום או ניתוק שבילי הביצים של האישה. פעולה זאת אינה פגועת בהפרשת הליחות החיונית (ההורמונים) לתוך מחזור הדם, גם לא בתאווה וכח המין, ואינה מונעת אלא את ההפריה.

5 החוק השני הנ"ל מכונן כלפי פושעים מועדים שהרבו לבצע פשעים, בפרט מיניים. בהם יבוצע ע"פ בית המשפט, סירוס ממש (הסרת הביצים), וע"י זה מתבטלים התאווה וכח המין.

Mendelian Genetics

יש גם כן צורך להזכיר במבוא את הבסיס המדעי של החוק הראשון. היינו כללי התורשה של מענדל. כומר ששמו מענדל מצא ע"פ נסיונות בצמחים שהסיכוי להורשת מחלות תורשתיות הוא 50 אחוז בממוצע יהיו מחצית הצאצאים חולים או בעלי תכונת המחלה.

10 רק בדרך אגב נזכיר בקצרה את דעת תורת ישראל כלפי הבעיה של צאצאים חולים. הרי היא אינה בנויה על תורת הגזע. אבל גם בתלמוד מצאנו שיש להתחשב בילדים חולים בשעת הנשואין. כך כתוב בתלמוד בבלי יבמות ס"ד ע"ב: "לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעים", וכן נפסק בשולחן ערוך אבן העזר סימן ב' סעיף ז'. מצאנו במשנה כתובות פ"ז מ"י שבמקרה של מחלה מידבקת אפשר לבצע את הגירושין אף נגד רצון בן הזוג, וכן נפסקה ההלכה.

15 אבל בכל המקרים אין כאן איסור מצד הדין. במקרה הראשון יש כאן עצה לאדם המבקש לישא אשה, במקרה השני בין דין כופין על כך כפי בקשת אחד מבני הזוג, אבל רק ע"פ בקשה ולא מעצמן. אם כן מניעת צאצאים חולים היא אמנם לטובתו של היחיד, אבל אין זה ענין למחוקק ולציבור. לפי זה נראה שתורת ישראל היא אינדיבידואלית בנקודה זאת. יש להבין את הדבר לפי דעת, מתוך השקפת העולם המכניסה לבעיות אלה לא רק גורמים של מדעי הטבע, אלא גם מוסריים. יש להזכיר את הגורם של בטחון בהקב"ה גם בשטח זה, שהאדם בוטח בה' "למשוך את הכדורים הלבנים" (כפי הציור הנ"ל). סברא כזאת מביע התלמוד לדוגמא ביבמות מ"ב ע"א "אי למ"ד מן השמים ירחמו מן השמים ירחמו" (בעילת מעוברת); יבמות י"ב ע"א; ק"י ע"א; וכתבות ל"ט ע"א; וחכ"א אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה,,, שומר פתאים ה'; התלמוד מביא בחשבון שמתוך חוסר ידיעה (פתאים) או מתוך בטחון בה' (מן השמים ירחמו) יעשו בני אדם גם את המעשים הללו, שאין להם סיכויים טובים מנקודת המבט של מדעי הטבע. הגורם הזה של התחשבות בהשגחתו של הקב"ה נגד חשבונות אנושיים הוא עיקר גדול בהשקפת העולם של היהודי, ולכן אין לעשות את הסידור הנראה כהכרחי בהחלט מנקודת המבט של מדעי הטבע.

היוצא לנו מכל זה:

- 1 א. רופא ישראל אסור ודאי לעשות הנתוח הנ"ל בזכר, הן בן ברית, הן שאינו בן ברית.
- ב. רופא ישראל מותר לעשות הנתוח בנקבה נכרית, שאין בה מצות שבת.
- ג. בנקבה ישראלית נ"ל שבעלילה כל דהו מותר לו לעשות הנתוח דאיסתפקנא אי איכא בהאי חולנית עשה דשבת, כדכתב הח"ס בתשובה הנ"ל.
- 5 ד. ישראל זכר שמניח לעשות בעצמו את הנתוח יש חשש אסור דאורייתא, וצריך עוד לברר, עד היכן מחוייב להוציא ממון כדי להפטר מן הנתוח.
- ה. לנקבה ישראלית מותר להניח לעשות בה הנתוח; אף אם מסייעת בהכנות.

Obligation to pay to prevent Sterilization

ונבא עתה אל הענין, אם מחוייב הישראל להוציא ממון, כדי להנצל מן הנתוח. ... יש להסתפק, אי מחוייב לבזבז כל ממונו על זה. הן אמת, שמחוייב לבזבז כל ממונו כדי שלא לעבור על אסור, כדרשו חז"ל, בכל מאוודך, בכל ממוינדך, ... אבל הדבר הזה עדיין מוטל בספק,

Returning to Spouse after Sterilization

ועוד נבאר, אם האיש שנעשה בו הנתוח אסור לבא בקהל, משום פצוע דכא וכרות שפכה. והנה הדבר תלוי בספק הנ"ל אי הוי הנתוח בחוטי ביצים, דאז הוי בכלל כרות שפכה כמימרא דרבא בפרק הערל (דף ע"ה ע"ב) וכפסק המחבר באבן העזר, סימן ה'. וא"כ הוי ספיקא דאורייתא, וצריכין להוציא מאשתו. והאשה מותרת לבעלה, דלא גרעה מאילונית שהתיר הרמ"א באבן העזר, סימן כ"ג, סעיף ה',

ליל נגהי טו"ב שבט תרצ"ה לפ"ק. (January, 1935)
שלו' שאול הכהן מונק

שו"ת מנחם משיב חלק ב - ציון למנחם עמוד 28

ב"ה יום ב' אדר שני תרצ"ה פפא"מ תע"א.
לחכם אחד.

ע"ד שאלתו אודות אשה אחת שהיא בבית החולים וא"א לקחתה לביתה רק אם תסרס כפי חוק הממשלה והאפוטרופוס שלה לא ידע מה לעשות אם תשאר בביתה או לסרסה שתבוא לביתה.
תשובה

... ואף כי צריך עיון עוד בדבריו דהרי ר' יוסף יליף מדכ' פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו דהאשה אינה מצווה על פ"ו,

B) Obligation of Pru Urvu During the War

שו"ת בית ישראל אה"ע סימן קנב

R' Yisrael Avraham Alter Landa (Hungary d. 1942)

ב"ה, יום ב' לסדר "שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם"
תנ"ן לפ"ק פה עדעלין יצ"ו.

1 ... איתא במחבר זו"ל אסור לשמש מטתו בשני רעבון אלא לחשוכי בנים וברמ"א שם זו"ל וה"ה בשאר צרות שהם כרעבון (ירושלמי דתענית) עכ"ל

וא"כ כעת בעוה"ר שעת צרה היא ליעקב שברוב מדינות וגם בכאן נתונים ישראל בצרה ושיעבדו הגוף והנפש שעובדים עמהם עבודת פרך ממש כמו במצרים וניתנו לתקן הדרכים וכמה מקומות בטלו הישובות וסגרו 5 המקוואות שלא יהי יכולים הנשים לטבול בעוה"ר וכמה וכמה גזירות מתחדשות בכל יום נגד ישראל בעוה"ר השם ירחם עלינו ועליהם ונזכה לישועה בקרוב על כל פנים לפי העת הזה יהי' ראוי לפי זה לפרוש כל בר ישראל מאשתו מתשמיש המטה אף שהוא אינו בצרה זו מ"מ משום צרות ישראל יהי' מחויב כל אדם ישראל לפרוש מאשתו עד ירחם השם על עצמו... עד כאן תוכן דבריו ורוצה לשמוע דעתי בזה.

9 והנה דברי הרמ"א אלו יש לפרש בשני אופנים:

10 וא"כ ממילא בנידן דידן כעת שאין כאן צרות רעב ולא ירקון ולא שדפון וחסיל וארבה רק שאר צרות שאינם דומים לרעב כמו למשל שיעבוד הגוף בעבודת פרך וסגירות המקוואות והישיבות בעוה"ר צרות אלו אין נכללין בדברי הרמ"א הנ"ל לפרוש עליהם העם מנשותיהם כדאמרן בשם האלי' רבה ושכנה"ג.

comparison to Egypt

על כל זה אני אומר בנידן דידן צרות אלו שהם שולטין כעת על ישראל בעוה"ר דהיינו סגירת ישיבות וסגירת מקוואות ושיעבוד הגוף שלוקחים כל בר ישראל לעבוד דרכים כמו שעשה פרעה ששיעבד בישראל בעבודת קשה 15 אין צריכין לפרוש העם עבור זה מנשותיהם דהרמ"א הנ"ל והירושלמי בעצמו וכל האחרונים שמחמירין לפרוש עצמן בכל צרות מ"מ בצרות כאלה מודים הכל דלא צריכין לפרוש מנשותיהם דהלא אין בכח שום אדם אפילו תנא או אמורא לחלוק על קרא מפורש בפ' שמות וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ אף שכתוב אצלו בסמוך ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה וכו' עיי"ש, הרי דאף שעבדו בישראל בעבודה קשה בחומר ובלבנים ויקוצו מפני בני ישראל, מ"מ לא היו פורשים מנשותיהם רק 20 אדרבא כתיב וכאשר יענו אותו כן ירבה וכו'

הרי לן דעמרם היה גדול הדור כמו שקאמר הגמ' שם מ"מ לא היה פורש עצמו מאשתו רק לאחר גזירות כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו שאמר שאז יהי' לשוא שהוא יולד ופרעה יהרג אותם ביאור אבל מקודם גזירות דכל בן הילוד היאורה תשליכוהו לא גירש אשתו ואדרבא ילד ממנה את אהרן ואת מרים וא"כ כבר הי' לו בן ובת קיים כבר מצות פ"ו ומ"מ לא פירש עצמו מאשתו אף שהי' רואה צרות השיעבוד העבודה קשה של ישראל ורק לאחר שגזרו 25 כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אז רצה לפרוש משום דלשוא יהי' עמלו אף על זה התחרט אח"כ ולא פירש עצמו

ולקח בחזרה את אשתו כמו דכתיב וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי עיי"ש
הארכתי קצת בזה כדי לברר על בור' שמכל האחרונים נראה שאין להחמיר בעניינים האלה לפרוש עצמו... והשי"ת
יעזור לנו כאשר עזר לאבותינו במצרים ויעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו במצרים ונוכה לישועות
ישראל ולגאולה שלימה ברחמים בבי"א.

similar psak during World War I

שוב לאחר זמן מצאתי בשו"ת קרן לדוד האו"ח סי' ס"ב שמיישב ג"כ מנהג העולם שלא נהגו פרישות מנשיהם בשעת
המלחמה שהתחילה בשנת תרע"ד עיי"ש (ועל' בשו"ת לבושי מרדכי הנדמ"ח ע"ד הש"ע בסימן ר"ד
ישראל אברהם אלטר לאנדא.

C) Contraception

R' Ephraim Oshry (1914-2003)

1. **תבנא** לדינא מכל הגיל שבנידון דידן מכיון שיש סכנת נפשות ודאית
בדבר שהרי אם יודע לרוצחים הטמאים ימ"ש שיהא מעוברת ימיתו
אותה יחד עם עוברת, הרי מבורר מדברי הראשונים הוא בשמ"ק בכתובות
לי"ט ע"א בשם תלמידי הרשב"א ז"ל, דמה שפרשיי אינו נכון דאי כרבנן
5 דקאמרי משמש כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו, ומפני מה נאסור אותן
אחר שאין כאן השחתת זרע דלא אמריגן השחתת זרע אלא כשהוא ראוי
להזריע וזה כיון שאינו במקום שראוי להזריע לא קרינן ליה השחתת זרע
אלא חייבות לשמש במוך קאמר משום סכנה ע"כ הרי מפורש מזה דאין
איסור להשחית זרע כ"א מה שראוי להוליד, אבל זרע שלא תצא ממנה ולד
10 בר קיימא אין איסור להשחיתו, ולא עוד שיכול לצאת מזה הקצף על כל הצדה
בודאי שהכל מודים שמוותר לשמש במוך ולתת את המוך קודם התשמיש.

Question: ANGUISHED BY THE DESPERATE SUFFERING THE
Germans imposed upon us, I have put into writing

some of the horrors they inflicted so that future generations will
know what the defiling evildoers did to us. They darkened the
world about us, locked the ghetto gates around us and proceed-
ed to daily issue new and strange decrees aimed at annihilating
us and eradicating the name Jew from the world.

On 20 Iyar 5702—May 7, 1942—the Germans issued an
edict that if a Jewish woman were found pregnant they would
immediately kill her. I was asked whether Jewish women in the
ghetto could use contraceptive devices to avoid pregnancy and
the concomitant risk of death.

no issur of hashchatat zera if a viable child will not result

D) Abortion

1. אנו תורגים את כולכם אפי' כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל, אבל
אם יחדוהו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייהרגו אמר רשב"ל
והוא שיהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אע"פ שאינן חייב
מיתה כשבע בן בכרי, דאם יחדו אחד מהן מותר למסור אותו להריגה כדי
5 להציל אחרים מכש"כ כאן דמותר להמית הולד כדי להציל האשה, אלא
אפילו לר"ל דפסק הרמב"ם כוותי' בהל' יסודי התורה פ"ה ה"ה כר"ל דאפילו
יחדוהו אל ימסרוהו אא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי. (ובספרי, "דברי אפרים"
בקונטרס עמק הבכא כתבתי ליישב את דברי הרמב"ם הנ"ל עיי"ש). מ"מ
בענייננו דהולד עדיין ספק של נפל לרשב"ג יש להקל להציל עכ"פ האשה.

10 ופ"י זה בנידון דידן שגם כן הוא ברי הוא הדבר ששניהם ימותו בדאי
יש להתיר לעשות הפלה מלאכותית כדי להציל את האשה.

סימן כ'

**ברין הצלת עצמה על ידי
הפלה מלאכותית בניטו.**

נשאלתי ביום כ"ז מנחם אב תש"כ, אשה שנתעברה בניטו אם מותר
לה לעשות הפלה מלאכותית (אבצ'רם) כדי לכמל את חזריון,
שהרי גורו הטמאים שכל אשה יהודית שתתעכר יהרגו אותה ואת
עוברת ואם כן יש כזה בשום סכנת נפש.

Question:

ONCE THIS EDICT REGARDING PREGNANCY WAS issued other problems came up. The very day the edict was issued, a pregnant Jewish woman passed by the ghetto hospital. A German noticed her swollen belly and shot her for violating the German order against reproduction. His bullet penetrated her heart and she fell dead on the spot.

Passersby immediately carried her into the hospital, thinking there might be a chance to save her or the baby. Since she had clearly been in her final weeks of pregnancy, a Jewish obstetrician was rushed over. He said that if surgery was performed immediately, the baby could be saved. Since I had witnessed this shocking murder and was present in the hospital, I was asked if, according to halacha, it was permissible to perform the Caesarean section. Since no one could be sure that the baby was still alive, was there a halachic concern with the desecration of the dead mother? In addition, in the remote possibility that the mother was still alive, cutting open her abdomen would surely kill her.

E) *Post Mortem Cesarean Section*

אמר רב נחמן אמר שמואל האשה שישיבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הולד, ופירש רש"י ז"ל: "דזימנין דמיקרי דהיא מיתא ברישא", עכ"ל. פשיטא מאי עביד מחתך בבשר הוא אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים, ומאי קמיל דמספקא מחללין שבתא, תנינא מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק

וככל הדין מספקי שיש למהר ולקרוע את בטן האשה והאמללה האתא שהומתה בידי מרצחים טמאים על לא עול בכפותי, בכדי להוציא את ולדה חי ולהציל נפש אחת בישראל, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא.

F) *Anesthesia for Milah*

Question:

IN OUR CONTINUED SEARCH FOR JEWISH CHILDREN after G-d liberated us from the Germans, we looked everywhere, in orphanages and even in private dwellings where we had information that a Jewish child might be living. Thanks to the One Above, we succeeded in this sacred work and gathered to us the remnants of our people who had been lost to us, bringing them back to their own people and to the faith of their ancestors.

Upon rescuing the children, we continually faced the problem of circumcising the boys whose parents had deliberately avoided circumcising them so that they could pass unnoticed among the gentiles. As a result of their years of deprivation and physical weakness, these boys found it difficult to undergo the pain of circumcision. We spared no effort to help these youngsters understand the significance of the sacred commandment of circumcision, and proceeded to circumcise them according to halacha. We were able to say to them, "Through your blood, in sanctity and purity, lives on the sacred people chosen by G-d as His treasure."

One boy of ten refused to be circumcised unless we could promise that he would not suffer pain. And so we considered whether an anesthetic might be used.

G) *Post War and Obligation of Pru Urvu to Repopulate the Community*

הפוסק כג - הוראת שעה עמוד תתל"ד

הרב הלל פוסק הוראת שעה (1881-1953) Rabbi Hillel Posek

כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, כאלו ממעט את הדמות וכו', גורם לשכינה שתסתלק מישראל

1 וכוכל זאת תוריתי שבגידון דידון יש להתיר למול את הנער הזה על ידי שישקו אותו סם של שינה לפני המילה כדי שלא ירגיש בצער המילה. כי נער זה כבר היה מעורב בין הגוים, ואם לא נמלא את רצונו שהביע שימולו אותו בלי הרגשת כאב ויסורים יש לחשוש. שמא היו יבעט במצוה רבה זו ויבחר להיות נטמע בין הגוים כפי שכבר הורגל להיות עמהם בימי שנות הזעם והתאימה, ויצא מכלל ישראל לגמרי, לכן בודאי אין להדר בכגון דא לעשות את המילה דוקא על ידי הרגשת צער המילה, אף שלכתחלה בודאי יש להדר אחרי הדבר הזה כדי שהנימול יוכה להכפלת שכר, כדרך שזכה אברהם אבינו ע"ה שיכפול לו הקב"ה שכרו בגלל שהרגיש ונצטער, מכל מקום בגידון דידון אין להדר בזה כלל כיון שמצד הדין אין שום יסוד שהמילה תהא דוקא על ידי הרגשת צער המילה.

15 וכפי שהוריתי כן עשו וביה הצלתו או על ידי מאמצים מרובים למול כשמונים ילדי ישראל, להחיתמם באות ברית קדש ולהכניסם תחת כנפי השכינה בהסירנו מאתם את חרפת ערלתם למען יהיו שאר ושארית לתוריהם הקדושים שנהרגו על קידוש השם ונרם לא יכבה, בהיות להם זרע קודש ברוכי אל, מקיימי בריתו של אברהם אבינו ע"ה.

1 וכו', חייב מיתה וכו' (יבמות סג - סד), ובתוספתא פ"ה הנוסח: "הרי זה שופך דמים" ולא "כאלו". -

ועתה בעוה"ר מהדור הצעיר, השחית כל בשר את דרכו, לעשות כל מיני תחבולות, כדי למעט את הדמות, ולשפוך דמים למעט את מספר רובע ירשאל, והגזירה שלהם קשה משל פרעה שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, כמו שאמרה מרים לאביה (רש"י שמות), ועל אלו הרווקים שאינם באים בברית הנשואין קללת אלקים של תפח עצמותיו 5 רובצת עליהם, (קדושין כט), אפילו בשעה שהם מתנהגים כשורה,

לכן עתה, מורי ורבותי, אחרי אשר נשארנו מעט מהרבה, מתי מספר שנער יכתבם, אחרי שהצר הצורך עמד עלינו לכלותינו, ושליש מישראל עם קדושים נהרג ונשחט על קידוש השם, באתי להציע שהרבנים, האדמו"רים, הצדיקים, ותלמידי חכמים נושאי דגל התורה, יעשו כינוס לטכס עצה איך ובמה להכריחם כדינא דגמרא שהבית דין כופין על זה, לקיים מצוה רבה זו, מצוה הראשונה מכל התרי"ג מצוות, מצוה שבה תלוי קיום העם והגאולה | 10 להגדיל הילודה בארץ ובחול, להטיל נידוי שמתא וארור על אלו המחבלים כרמים - כרם ד' צבאות, והמה מאבדים עצמם לדעת מן העוה"ז ועוה"ב, (פלא יועץ) כמו שאמר הנביא ישעיהו לחזקיהו המלך: כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה ופרשו חז"ל: מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב, מפני שלא נשא אשה, אף שבא בטענה צדקת, שראה ברוח הקודש שיצאו ממנו בנים רשעים, וגם הדור היה אז "זה דור דור - שוא" ולכל זה אמר לו הנביא: בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת אבעי לך למעבד, ומה דניחא קמי קוב"ה הוא לעביד.

Women's role (comparison to Channukah)

15 בנות ישראל! הריני כפרתכן, אליכן אשים דברתי. כמו שמצינו בנס חנוכה אמרו חז"ל, שגם הנשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס, והנס נעשה על ידן (שבת כג), אף שלדינא הן פטורות ממצות עשה שהו"ג, כמו כן בגזירה זו (גזירת היטלר ימח שמו), גם אתן אחיותינו הייתן בגזירה זו, בתולתי ובחורי נפלו בחרב, טבח ולא חמל.

לכן אין לכן אלא שבועה, אתן בנות בוטחות, פה בא"י, בשכר שזכיתן להשאר בחיים, מחויבות אתן לגמול חסד עם עם ישראל ועם קדוש ה', ולמלא תפקיד אחיותיכן הקדושות שנהרגו על קדה"ש, כדי להגדיל מספר עם בני" 20 ולהקים שם בישראל.

2) Rescue, Hatzalah, and End of Life Issues

A) Entering a state of danger (sakannah) to save others from sakannah

סימן א'

אם מותר להכניס עצמו לספק סכנה

כדי להציל חברו מודאי סכנה.

1 תשובה: במס' סנהדרין דף ע"ג ע"א גרסינן: מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גודרתו או להסתיין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך, ע"כ. והנה שם בסנהדרין דף ע"ד ע"א

1 ולא בימים טרופים אלה נתבקשתי על ידי מרן הגאון הצדיק ר' אברהם גרודזינסקי הי"ד, מנהל ישיבת סלובודקה, שאלך

5 ולפי זה בנידון דידן אם כי מצד הדין אין לחייב את ר' דוד הנ"ל שיסכן את עצמו בשביל הצלת בני הישיבה שנחטפו בידי הצר הצורך שפרש ידו עליהם, אבל אם בעל גמט הוא וריתו נדבה לסכן את עצמו מספק עבור הצלתם כודאי שאין למנוע מזה וכדאי הוא רבינו הנצי"ב זצ"ל לסמוך עליו

אל ר' דוד איצקוביץ הי"ד שהיה מזכיר אנודת הרבנים ולבקשו שהוא ילך אל הליטאים שהיו ממונים על ציד היהודים שהוא הכיר אותם 5 עוד מלפני המלחמה, שישתדל אצלם שישחררו את בני הישיבת שנחטפו על ידם.

10 ואכן ר' דוד הנ"ל, שמע והאזין לבקשתי, הוא חגר עז והלך להשתדל עבור בני הישיבה אצל הליטאים, והצליח בהשתדלותו שישחררו אותם ויוציאום ממאסרם, זכרה לו זאת אלקים לטובה ונקום את נקמת דמו הטורד שנשפך כעבור זמן במחנות ההריגה והשמד.

ועל"תה לפנינו השאלה אם מותר לו ללכת מצד הדין אל הליטאים הללו בדבר שחרור בני הישיבה, הואיל ויש בזה משום סכנת נפש בשבילו מכיון שהרי הם יכולים לחטוף גם אותו כדרך שהם חוממים יהודים אחרים, אם מותר לו לסכן את נפשו בכדי להציל את חברו מצד הדין. 10

בדין פקוח נפש לאחר זמן.

B) Anticipated Though Not Immediate
Pikuach Nefesh

1 שאלה: ביום כ"ז אלול תש"א הוטל על יהודי גיטו קובנה לעבוד בבנין שדה תעופה על יד העיר, וניתן הצו על ידי הגרמנים הזדים הארורים ימ"ש שעל יהודי הגיטו לשלוח סדי יום ביומו מכסה של אף איש שיעבדו בשדה התעופה, לכל אחד ואחד מעובדי הכפיה 5 ניתן בתור מוון צלחת של טרק פיגול ורבים מהם לא רצו כסובן לפטא את עצמם, לתתגאל ולמעום מסרם זה. אולם מכיון שהם נחלשו מרעב מעוני ומרוב עבודה, באו אלי בין כסה לעשור שנת תש"ב מספר אנשים ונפשם לשאול הגיעה, אם מותר להם לאכול את המרק, היות כי יש בזה משום סכנת נפשות כאם ימשיכו ברעבונם.

1 העולה לנו מהמובא, שדין של פקוח נפש אינו נמדד עם אותה שעה שהחולה עומד בה, אלא אף שבאותה שעה אין עדיין משום פקוח נפש, מכל מקום מכיון שלאחר זמן אפשר שיכבד עליו החולי, או מיד יש עליו דין של פקוח נפש ומאכילין אותו ביום הכפורים.

5 ולפי"ן בגדון דידן יש להתיר להם לאכול את המרק משום פקוח נפש, אף שכאותה השעה עדיין אין סכנת נפש, מכל מקום מכיון שיחלשו לאחר זמן ויבאו לכלל סכנה מותר להם לאכול ממרק הפיגולים, ובפרט שלפי דעת רופאים מומחים אי אפשר לו לאדם לחיות ולהתקיים בתנאים כאלה שחיו כהם היהודים אז, בודאי יש בזה משום סכנת נפשות שהרי רעב קשה ממות

10 ותוכן שאלתם הוא: מכיון שעכשיו אין כאן משום פקוח נפש שידחה את האיסור אף שלאחר זמן ויחלשו ויבואו לידי סכנת נפשות מכל מקום בטר השתא אזלינן, והשתא אין כאן פקוח נפש שידחה את האיסור, או דילמא אף שעכשיו אין כאן משום סכנת נפשות אבל מכיון שכודאי לאחר זמן יבואו לכלל סכנת נפש מחמת 15 החלשה, מותר להם כבר עכשיו למעום ולאכול מן המרק כדי להנצל מסכנת נפשות שתבוא אליהם לאחר זמן.

C) Hatzalah v. Mesira

Mesira

1 At the time of the mass deportations, the *Judenräte* faced a major dilemma when the Germans ordered them to draw up lists of people to be deported.

Incidents of this sort in Vilna and the environs are described in three sources. Dr. Mark (Meir) Dwozcecki writes that after the second *Aktion* in the

5 ghetto, rabbis in Vilna held a meeting and then approached Judenrat chairman Jacob Gens. These rabbis—Rabbi Menachem Mendel Zalmanowicz, Rabbi Dov Ber Pilowski, Rabbi Yitzhak Kornikas (or Kornik), and Rabbi Yisrael Gustman—warned Gens that Jewish law, as articulated by Maimonides (see above), forbade him to hand over Jews to the authorities.¹³ Gens ignored their 10 admonition and instead acted in accordance with his own view that this was an act of rescue: "We have to save everyone we can without considering our moral sentiments."¹⁴ Thus he determined who would live and who would die.

Some *Judenräte* made the dreadful decision to comply, deciding who would live and who would die, usually in the belief that this would enable Jews who 15 constituted an efficient workforce for the Germans to survive. Other *Judenräte* refused to lend a hand to these lists no matter what, and still others asked rabbis what to do. Presumably, not all those who consulted rabbis had the same motives. Some genuinely wanted to act in accordance with Jewish ethics and halachah, whereas others wanted the backing of the rabbi, who was considered 20 a moral authority figure, in order to persuade the community to do as they said, and if they did not receive this backing they would do as they wished anyway. There were also rabbis who took the initiative in order to prevent the *Judenräte* from making up the lists.

Such incidents occurred in many places. The heads of the *Judenräte* worded their question as a matter of saving many people by handing over a few. In fact, however, in terms of Jewish law it was a dilemma concerning *mesira*, which is in the category of prohibited bloodshed; therefore, it is important to see how rabbis ruled.

תני "סיקת בני אדם שהיו מזהלכין בדרך פגעו להן גוים ואמרין תנו לנו אחד מכם ונרדנו אותו ואם לא הרי אתו תדינים את כולכם אמרין סיקן נרדנים לא ימסרו נפש אחת מישראל ייחזו להן אידי כגון ששבע בן בכרי ימסרו אותו ואל ייחדו איד ששבע בן לקיש והוא שהא חיוב סיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אק"פ שאינו חיוב סיתה כשבע בן בכרי

Yerushalmi Terumot 8:4

It was taught: Caravans of people were travelling on the road. A group of gentiles approached them and said "give us one person from your group and we will kill him and if not we will kill all of you." Even if it means that everyone must die, one may not hand over one Jewish life. If they specified one of them such as in the case of Sheva ben Bichri, he may be handed over and they are not required to give up their lives. R. Shimon ben Lakish said "This only applies if he was sentenced to death like Sheva ben Bichri." R. Yochanan said "Even if he is not sentenced to death like Sheva ben Bichri."

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה ה

נשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכן ונטמא אותה ואם לאו נטמא את כולכן יטמאו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, וכן אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, ואם יחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני

או נהרוג את כולכם, ו אם היה מחוייב מיתה כשבוע בן בכרי יתנו אותו להם, ואין מורין להם כן לכתחלה, ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנו

עובדי כוכבים שאמרו לישראל: (יג) תנו לנו אחד מכם ונהרגנו, לא יתנו להם אחד מהם אלא א"כ יחדוהו ואמרו: תנו לנו פלוני. (משנה פ' ח' דתרומות והרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה). ויש אומרים דאפילו בכה"ג אין למסרו, אא"כ (יד) חייב מיתה (טו) כשבוע בן בכרי. (ב"י בשם רש"י ור"ן). (יז) וכן נשים שאמרו להן עובדי כוכבים: תנו לנו אחת מכם ונטמא אותה, (טז) יטמאו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל. (רמב"ם פ' הנוכר). (יז) (יח)

Hatzalah

1 Rabbi Leo Ansbacher, who was in the Gurs camp in southern France, attests that requests to remove names from the lists were the hardest trials in his life, and he heard the same from other rabbis. Although the lists were made up by the French command, people would come to him in tears to try to have their names removed from the lists of people to be transported from Gurs. "It was the cruelest and worst thing in my life. Not save him? How could I do that? Save him? But then someone else would go in his place. How could I do that? It was the most horrible of the horrible." Despite the dreadful tragedies occurring before his eyes, he decided not to save these people because he knew that others would be taken in their stead, unless someone volunteered to go. The decision was especially hard when a list included people who did not fit the criteria and who ostensibly had the right to be released, or when the rabbi's family members were on the list. In his testimony, Rabbi Ansbacher describes an agonizing personal experience, when a girl who was his ward—and for whom he considered himself responsible—was taken. He believes that Rabbi René Hirschler did the same, as did other rabbis, because taking names off the lists was halachically forbidden.⁴⁵

detailed testimonies about this place.⁴³ [On November 4, 1941, the Judenrat was ordered to produce a list of Jews who were unfit for work (putting an F next to the name of each fit [*fähig*] person and a U next to the name of each unfit [*unfähig*] person). Judenrat chairman Hershel Zimnawoda consulted rabbis in the ghetto. The rabbis—including Rabbi Yissachar Dov Ber of Dobra, Rabbi Pinchas Weiss of Turek, Rabbi Z'ev Leventhal of Uniejów, and the rabbi of Władysławów—were accepted in the area as spiritual leaders and conducted religious activity openly. Although they were not sure of the purpose of the letters, they felt that it was a fateful decision, and the decision-making process was weighty and dramatic:

[The rabbinical court hearing began at 10 a.m. the next day (November 5) at the home of Rabbi Pinchas Weiss in the village of Malenicc. Early that morning, Rabbi Yissachar Dov Ber went to sanctify himself by immersing in the river, and all the rabbis fasted all day long. A minyan of Jews gathered at Elyakim Rosenzweig's house to recite Psalms. The rabbis pondered the matter until nightfall without reaching a decision. Although none of them knew that the letter U next to a Jew's name meant transport to the extermination camp in Chelmno, they all sensed that anyone labeled that way would have a bitter fate. The rabbis discussed the issue in minute detail but could not resolve it. They therefore met again the next day to continue the discussion. The ghetto inhabitants went around anxious and consumed by curiosity. Finally, on Thursday afternoon (November 6), the ruling was issued: The government's edict is an edict and must be complied with. Hershel was to provide the "list," but every Jew had the right to review it and read what was written and marked on it.... Due to the danger and the hard times, the rabbis declared a public fast day and the ghetto inhabitants were ordered to fast on Monday and Thursday. Three times they recited Psalms and blew the shofar.⁴⁴

D) Precedence for Hatzalah

PRIORITY FOR TORAH SCHOLARS IN
RESCUE EFFORTS DURING THE HOLOCAUST

1 During the Holocaust, when rescue options were few, the laws of priority in saving lives were no longer academic. They were put into practice in several ways, the most famous being the rescue of hasidic rebbes and the operation that got students of Lithuanian yeshivas out of Europe to Shanghai. The rescue of rebbes, in which their special status in hasidism was also a factor, is discussed in chapter 2. Here we will discuss the rescue of the yeshiva students and their rabbis. One of the biggest—perhaps the biggest—of the rescue operations in the early days of the war, it took thousands of refugees out of Europe to the Far East, and from there to Eretz Israel and the United States. In this case, the

10 people involved wanted to apply the laws of priority in saving lives. How was this manifested and were the laws indeed applied? We have several documents that enable us to conduct a rare historical and halachic discussion. Some of them concern the rescue workers' ideology; others are practical instructions or activity reports.

15 The Vaad Hatzala, the organization behind this rescue project, was established at the urging of Rabbi Chaim Ozer Grodzinski of Vilna.⁸¹ Rabbi Grodzinski was considered the leading rabbi of his time, and his rulings were sought and accepted throughout the Diaspora. In the 1920s he had founded the Vaad ha-Yeshivot ("committee for the yeshivas") and he coordinated the financial burden of the yeshivas in Poland and Lithuania between the world wars. He died in Vilna in 1940.⁸² The Vaad Hatzala was founded to alleviate the distress of the Polish yeshivas that had fled the Russians and relocated (along with refugees from German-occupied central Poland) to Vilna in independent Lithuania. The Vaad's principles with respect to its rescue efforts were stated at

25 its founding conference in New York on November 13, 1939:

In the olden days of the destruction of the Temple, Rabbi Johanan ben Zakkai pleaded for the great Academy of Yavneh and her scholars because he believed that the Torah was the Jewish citadel. In the tragedy that has befallen our people at the present day when complete destruction threatens the very life of the Jewish people, it should be our sacred duty to save our Yavnehs of today—the Holy Yeshivoth—in which the only salvation of Judaism and Jewish life lies.⁸³

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יג עמוד א

מתני'. האיש קודם לאשה - להחיות ולהשב אבדה, והאשה קודמת לאיש - לכסות ולהוציא מבית השבי. בזמן ששניהם עומדים בקלקלה - האיש קודם לאשה.

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יג עמוד א

גמ'. ת"ר: היה הוא ואביו ורבו בשבי - הוא קודם לרבו, ורבו קודם לאביו, אמו קודמת לכולם. חכם קודם למלך ישראל, חכם שמת - אין לנו כיוצא בו, מלך ישראל שמת - כל ישראל ראויים למלכות. מלך קודם לכהן גדול, ... כהן גדול קודם לנביא..

מתני'. כהן קודם ללווי, לוי לישראל, ישראל לממזר, וממזר לנתין, ונתין לגר, וגר לעבד משוחרר. אימתו? בזמן שכולם שוים, אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ.

דין המאבד עצמו לדעת כדי שיבא

לקבר ישראל.

E) Suicide

1 | תשובה: ההורג את עצמו בשעה שדעתו מיושבת עליו דבר זה אסור הוא מדאורייתא כדכתיב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ועי' בבב"ר

1 | שאלה: כיום ו' מרחשון שנת תש"ב יומים לפני החורבן הנורא של גיטו קובנה, שעה שלעינינו הובלו כעשרת אלפים איש, אנשים נשים ומפ להכריעם למכה וכל אחד מיושבי הגיטו ציפה לקץ המר עת שזרוע הרשע של הזדים האורזים תונף עליו באכזריות ותכריתו מארץ החיים, או בשעה טרופה זו בא אלי בעה"ב אחד מנכבדי העיר יגוע באנחתו ודמעתו על לחיו וברוב שיחו אמר לי כי נפשו היא בשאלתו, כי איכבה יוכל לראות ברעה אשר ימצא את משפחתו, אשתו וכניו וכניו בניו, שיתכן מאד שיופכחו לנגד עיניו כדי להגדיל את צערו ויסוריו, שהרי הרוצחים הגרמנים מנהגם היה 10 | להתענג על היסורים והצער של קרבנותיהם ולכן היו נוהגים להרוג את הבנים לעיני אבותיהם ואת הנשים לעיני בעליהם ורק אחרי שהיו משביעים את זעפת חמת הרצה שבתוכם שרתחה בקרבם ונפשם התעננה על זעקת המעונים והמוטמים, רק אז היו שולחים יד כראשי המשפחה, ולכן מכיון שאין בכחו לעמוד בפני יסורי הנפשות האהובות 15 | ותיקרות לו מכל יקר, ובלי ספק שלבו יתפלץ בקרבו ונפשו תצא ממנו בראותו זאת, לזאת שאלתו היא אם מותר לו לקרב את קצו ולשלוח יד בנפשו אשר לא כדת ובלבד שלא יראה בעיניו כאכזר בני ביתו. ונוסף לזה הוא עצמו לא יומת במיתה משונה תוך יסורים גדולים על ידי הרוצחים האורזים ימח שם וגם יזכה לבוא לקבר ישראל בבית 20 | הקברות שבגיטו קובנה.

פל"ד דקרא זה קאי לא רק על השופך דם עצמו אלא אף על החונק את עצמו אע"פ שאין יוצא ממנו דם.

5 | **ובבב"ר** זאת נראה לי שלפרסם ברבים כפסק הלכה שבנידון זידן מותר לו לאדם לאבד עצמו לדעת, בודאי אסור, כי בזה היינו נותנים יד לפושעים הצוררים ימ"ש, כי כמה פעמים טענו כלפי היהודים על שאינם מאבדים עצמם לדעת כמו שעשו יהודי ברלין, ודבר זה יש בו משום חילול השם, מפני שזה היה מראה כאילו אין ליהודים בטחון בחסדי ה' שיצילם מידיהם 10 | הטמאות והאזרות של הצוררים ימ"ש, וכל רצונם של הרוצחים היה להכניס בקרב היהודים אדרלמוסיא של יאוש כדי לעקור מלבם כל תקוה ותוחלת לישועת ה'.

ואמנם יש לציין כאן בגאון כי לא היו בגיטו קובנה מקרי איבד ולדעת זולת שלושת אנשים שרוחם נפלה בקרבם, אבל יתר יושבי הגיטו האמינו 15 | באמונה שלימה כי לא יטוש ה' את עמו ויאמר למשחית דני, כולם האמינו בביאת המשיח ובכל יום חיכו לו שיבוא.

F) Self Sacrifice for the Good of Others

מסירות נפש ע"מ לרפא

כך כ"ג ב"ר

שאלה:

א. האם מותר לרופא למסור את נפשו כדי להציל ילדים מפתח 1 | מסופר על הרופא היהודי איש החסד ה. גולדשמידט הי"ד (המכונה ינוש קורצ'ק) מנהל בית יתומים בורשה, כשבאו הנאצים להוביל את היתומים למות, נתקפו הילדים בפתח והוצטופפו סביבו, והוא הרביע אותם ויחד אתם נכנס לקרוגות המות שהובילו אותם לכבשני אושבינצ'ים. לפי השמועה הציעו הנאצים לרופא 5 | היהודי שיעזוב את הילדים והבטיחו לו הופס, אולם סירב והשיב: שהוא לא רוצה לעזוב את ילדיו בשעת פחד זו והוא הולך עמם למקום שהם הולכים. ונספה יחד עם הילדים. הי"ד.

ג. גדולי ישראל מסרו נפשם לבלתי שבור רוח אחיהם 1 | בקבוץ "אני מאמין" מסופר: הרשות העליונה של הכנסייה בקסה להוציא מגיטו ורשא ג' רבנים ומשפחותיהם, ולהסתורם. ה"ה הנאצים ר' מנהגם ומכאן, ר' שמעון שטוקהמר ור' דוד כהנא שפירא. הם התכנסו ור' דוד אמר: אין בירינו לעזור לאנשים הנמצאים בגיטו, בבאום, אולם עצם הדבר שהגנו עמחם, שלא עזבנו אותם, יש בזה עידוד עבורת. 5 | ור' מנחם החליט: אין לנחל שום מסא ומתן בענין זה. הסוף ידוע, ר' מנחם זעמבא נהרג בגטו, ר' שמעון שטוקהמר נספה בסרכלינקה הי"ד ורק ר' דוד ניצל, ע"כ. יש לראות בסופור זה שעידוד גבול בפקוח נפש ומותר היה לגדולי ישראל להפקיר חייהם למען העידוד.

כי בין האנשים הרבים ודאי ימצאו אנשים ששכירת רוחם יביאם לידי סכנה ומותר לצדיקים למסור נפשם למען חוק רוחם, ובפרט שיש בזה משום קידוש ה' שאנשים מוסרים נפשם למען הזולת בו בשעה שדם נקי נספך בעולם כמים.

האם מותר לאדם על פי דין תורה להסרף כדי להציל ילדים מפתח בו בשעה שבין כך הם יהרגו ולא יעזור להם במאומה להצילם כי אם להרגיעם לפי 10 | שעה.

וכמו כן יתכן שהיה מותר לרופא הילדים ה. גולדשמידט הי"ד, למסור נפשו לשריפה כדי לפרסם בעולם כולו שעדיין לא פסו אמונים מבני אדם, וישנם אנשים המוכנים ליהרג כדי לא להשאיר ילדים אומללים אחרי פחד מות לבדם. בו בשעה שהעמלקים בעלי לב האבן חיות טרף סמל האכזריות שופכים דם נקי על לא עול ככפם. ויש בזה משום קידוש ה'.

הצלה ממוות ע"י גרימת מותו של ילד

שאלה

G) *Accidental Murder to Save Others*

שאלן הדברים אמורים אלא ברודף לרצוננו. משאיכ בנייד שהוא רודף לאנוסו אין כאן מצוה בדוקא להורגו אלא רשות. ונרדף בכה"ג שלא רצה להרוג את הרודף ונהרג על ידו — קדוש יאמר לוי, וקיים ונקדשתי בתוך בני ישראל. ולכן אלו (היו מקרים כאלו במשפחתי הי"ד) שלא רצו להציל נמשם ע"י התנסת ילד מישראל, קדשו שם שמים. אבל זה שכן עשה איצ להיות לבו נוקפו מכיוון שכדין עשה בכדי להציל נמשות מישראל. והיטיב אשר דבר בזה אחד מגדולי הממרשים על הכתוב: מחמת אחיך יעקב חכסך בועה. (עובדיה א) באומר: עשיו הוא צריך להתבייש על שהביא את יעקב לחמס. שרק בגללו היה צריך לעשות דברים אלו, ודי יקום נקמת דם עבדי השופך.

בדבר השאלה אשר שמעה תסמר שערות ראש. והיא : כבוגקר — במחבוא ישובה עדה שלמה של יהודים שהסתתרו מחמת המציק הצורר ימ"ש, כדי שלא ימצאו אותם הטמאים הארורים ימ"ש. ברור שאם היו מוצאים אותם היו מוצאים אותם להורג. — ובעת שהרשעים הללו ערכו חימושים למצוא את האומללים האלו, טרץ תינוק, שהי בין הנתבאים — בבכי — ולא הי כל אפשרות להשתיקו. לוא הי נשמע קולו החוצה — היו נתפסים ומוצאים כולם להריגה. ונעמדה השאלה המותר לשים כר בפי התינוק כדי להשתיקו. — במעשה זה הי חשש לסכנה שמא יחנק הילד. בינתים נגש אחד ושם את הכר בפיו של אותו תינוק, והנה אחרי שעברו הרשעים הארורים נגשו להסיר את הכר וראו לתדהמתם שהילד נתק.

והשאלה היא אימא, אם הי מותר לשים את הכר בכדי להציל שאר האנשים, או אין היתר בזה. והאדם שעשה זאת אם כי בשגמה, עליו לקבל על עצמו תשובה שיכופר לו תאו.

H) *Intentional Murder (euthanasia) To Save Others From Suffering*

In September 1942 a 22 year old Jewish senior medical student, Adina Blady Szwajger, gave lethal doses of morphine to several elderly patients and about fifteen infants and children in order to spare them ignominious, certain death at the hands of the Nazis. While she could hear screaming downstairs as the German and Lithuanian guards were taking the sick from the wards to the trucks, the older children were told that the medicine would make their pain go away. They quickly fell asleep, but since Doctor Szwajger had to flee, it's uncertain whether all of the patients died as a result of the morphine.

Dr. Swajger escaped the ghetto and joined the Polish Jewish resistance. In order to prevent detection because of the noise of infant cries, she had to perform several abortions. Another time, she put to death a girl who had gone berserk and was running in the street, again, in order to save the lives of others. The doctor survived the war and for forty years continued her work as a pediatrician, but because of her previous actions always felt unworthy to be a doctor. Tortured by her secret, she delayed publishing her memoirs until forty-five years later. Dr. Swajger died of cancer in Lodz in 1993.

(from Dr. Michael Nevins, Moral Dilemmas Faced by Jewish Doctors During the Holocaust)

1 והנה קרה המקרה שיהודי אחד נתן לאחד מעובדי הכפיה אבן טובה כדי שימכרנה לגוי בהיותו מחוץ לחומת הגיטו, ועוכד כפיה זה ברצותו להתחמק ממקום עבודתו כדי לבוא במגע עם גויים שיקנו ממנו את האבן הזאת, נאלץ היה להוריד מעל שרוולו את

3) Issues After Death

A) Exhumation and Nivul Hamet

1 ואם כן בנידון דידן שהדבר נוגע לאחרים, לאיש שמסר לו את האבן בודאי לכאורה יש להתיר לפתוח את קברו של הרוג, דהאיש בעל האבן יכול לומר אנא אבנא יקירא יהבת ליה לינוול ולינוול, כדאמרינן בגמרא.

5 וננסה לשני סניפי ההיתר הללו, יש לצרף סניף שלישי להיתר זה, דהנה לפי דברי החכמת אדם שהבאנו לעיל שכתב: „דכשיש דבר בעיר מותר לפתוח הקבר לחפש על המתים שמא יש מהם שבלע בגד והוא סכנה או ידיו אין פשוטות דכל דבר שהוא משום פקוח נפש יכול לעשות למת, אם כן בנידון דידן לפי זה בודאי שיש להתיר לפתוח את הקבר, כי אין לך פיקוח נפש גדול מזה, במה שבעל האבן יוכל עם האבן הזאת להחיות את גפשות 10 ביתו הרעבים ללחם העטופים בזלעפות רעב בעת צרה ומצוקה כזאת, ואין להם במה להשיב את נפשם, לזאת בודאי שיש להתיר לפתוח את הקבר ולהוציא מבגדי המת האבן הזאת למען תהא להם למחיה ולמשיב נפש.

B) Eating in Front of a Met

1 ולכן נראה דבנידון שאלתנו שאי אפשר לאומללים הללו לאכול את ארוחתם הדלה אלא בחדר זה שהמת מוטל שם, בודאי שכדאי הוא החכמת אדם לסמוך עליו שרק בעשיית מצוה בפני המת יש משום לועג לרש מה שאין כן באכילה, ולהיתר זה יש לצרף גם את דעתו של הגאון בעל ערוך השולחן דס"ל 5 דבאחר לא שייך משום לועג לרש, לכן הוריתי לידידי הנכבד ר' מרדכי יפת הי"ד שאם אין באפשרותם של האומללים הללו לעשות מצוה בינם לבין המת שמוותר להם לאכול בפניו, כי אחרת את נפשם התשושה והחלושה הם קובעים, ואם לא יסעידו את לבם ויהיו את נפשם הרעבה אזי נפשם ח"ו לשאול תגיע 10 להם יספו בטרם בוא עתם חמנם.

5 ויהי בלכתו על המדרכה הכירותו הגרמנים שהוא יהודי ומיתוהו מיתת יריה כעונש על עברו את פקודתם האוסרת על יהודים לצאת מחוץ לגיטו ועל החטא האחרון כי הכניד שהעיו ללכת על המדרכה המיועדת רק לבני עליה הגרמנים ומרעיהם הגויים שעלו ראש עכב הצירים לישראל וכמאמרם ז"ל, כל המיצר לישראל נעשה 10 ראש.

יהודי הגיטו קברו את הקדוש הזה עם בגדיו כרינו של הרוג, ורק אחר כך נודע הדבר על האבן הטובה שהיתה תפורה בתוך בגדיו, ומכיון שכעל האבן תבע את שלו באמרו כי אל האבן הזאת נשא את נפשו ואת נפש בני ביתו הנוועים מרעב, נשאלתי אם 15 מותר לפתוח את קבר הרוג, לחוציא מתוך בגדיו את האבן הזאת ולטסרה לבעליה למען יוכל להחיות בה את נפש עולליו הצועקים לאביהם ללחם.

1 ולא בזמן שהוא בא אלי אחד מידידי הנכבד ר' אפרים מרדכי יפה הי"ד ושאל אותי את השאלה דלהלן: היות שבבית אחד מת יהודי בלילה וזמן הלילה נקבע למחרת היום, ועד זמן הלילה נשאר המת מוטל בחדר, והיות שאתו בחדר גרו עוד אנשים שמוטל היה עליהם להתיצב מדי 5 יום-ביומו לעבודת הכפיה ועליהם להשכים בטרם יאיר היום ולהכין את עצמם בכדי שיהיו מוכנים להמצא במקום עבודתם בשעה הנועדת להם על ידי הגרמנים, כי אחרת נשקף להם עונש חמור מידם, לכן הוא שואל אם מותר להם לאכול לאחר קומם משנתם באותו החדר שהמת מוטל שם, כי בגלל הקור הגדול השורר בחוץ אי אפשר להם בשום 10 אופן לצאת החוצה ולאכול את ארוחתם בחוץ, כמו כן אי אפשר להם ללכת לעבודתם מבלי שיאכלו את ארוחתם הדלה מפאת היותם חלופים ותשושים מעבודת הכפיה המפרכת את הגוף והמכלת את הנפש גם יחד.

"Show me the manner in which a nation cares for its dead and I will measure with mathematical exactness the tender mercies of its people, their respect for the laws of the land and their loyalty to high ideals." (William Gladstone 1879)

C) Pruducts Made from the Remains of the Kedoshim

ש"ת פסקי עזיאל סימן לו
בורית שעשו צוררי ישראל מעצמות קדושים
(א) אפר השרופים

שאלה זאת עמדה לפני אם מותר לכהן להעלות אפרם של הקדושים לקברם בא"י, והעליתי להלכה: אפרו של מת שנתפזר טהור ואינו מטמא באהל ולא במגע לדברי הכל (מעמק הבכא להרב הגאון אפרתי י"א ד' קכ"ד) ועתה הנני

שב לעיין בהלכה זאת לאור דברי הרב הגאון השואל יצ"ו.

1 למסקנא דדינא בהא סלקינן ובהא נחתינן, דבורית זה שנעשה מעצמות ובשר הקדושים שנשרפו ומתו, ואחרי מותם שלחו הנאצים הטמאים את ידם האכזרית והפראית לנצל את חלליהם ולעשות מהם

5 בורית - הואיל וגופים אלה נשרפו ונהיו לעפר דק הרי זה כדן אפר השרופים או בשר המת שנפרך ונעשה כקמח והוא טהור ואינו מטמא באהל ולא במגע ובמשא.

(ב) מצות קבורה

במקום אחר כתבתי שאין

10 לקבור בקברי ישראל אפרם של

אנשים ונשים כאלה ששורפים את גופן עפ"י צואתם ואוספים את אפרם לקבורה (עיין לעיל (משפ"ע) סי' קי"א) וזה מפני שעושי אלה הם רשעים גמורים שכופרים בשכר ועונש שבעולם הנשמות ובתחתית המתים, ואלה לא יבואו בקהל ישראל בבית הקברות של ישראל, ואין ישראל מתעסקים בקבורתו באיזה מקום שהוא, אבל אפרם של קדושי עליון שנהרגו על קדושת השם, הוא עפר קדוש שצריך גניזה ומצוה לקברם בקברות ישראל ויהיה אפרם מוכרת עון לאלה הרשעים אשר הזידו לעשות תועבה זאת, וזכרון כפרה לכל ישראל כאפר אילו של עקדת יצחק, כאמור: כי דם עבדי יקום ונקם ישיב לצרוי וכפר אדמתו עמו. והנלע"ד כתבתי (שם סימן קט"ז).

שו"ת לב אריה חלק א סימן לו

1 אדם אחד שהוא כהן קיבל ממדינת אשכנז ספרי חול אשר נודע כי הכריכה שלהם נעשתה מעור אדם מאותם האנשים שנשמדו במחנות ההשמדה רח"ל, והשאלה היא: א. האם מותר לו להחזיקם בביתו משום איסור טומאה דמת מטמא באוהל. ב. אם מותר לו למכור את הספרים דהא מת אסור בהנאה. ג. אם יש עליו חיוב קבורה דהא עור אדם הוא וחיוב בקבורה.

5 ולכאורה יש לדון בזה אם העור של האדם הוה כבשר ושייך עליו כל הני דינים דאסורא משום הנאה וטומאת אהל כבשר, או דשאני עור מבשר ולא שייך הני איסורא לגבי עור. ..

ולפי כל זה בנידון דידן גבי הספרים דכריכתן הוא מעור אדם וכפי שביארנו הרי זה אסור בהנאה, לפיכך אסור למוכרן, וגם אם רוצה למכור הספרים לעכו"ם ולהפחית את דמי הכריכה שלהם, לכאורה נמי אסור משום דשמא ימכור אותם העכו"ם לישראל, ועיין ביור"ד סימן פ"ו גבי הא דאין מוכרין לעכו"ם ביצת טריפה שמא ימכור לישראל, וכן בסימן ש"ו לענין בגד שאבד בו כלאים דפסק שאין מוכרין לעכו"ם דשמא יחזור העכו"ם וימכרם לישראל, ואפשר דיש לומר כיון דרוב לוקחים הוי עכו"ם אין החשש דשמא יחזור וימכור לישראל וממילא מותר למוכרם בפחות דמי הכריכה. ..

D) *Burial of Ashes and the Luz Bone*

ש"ת הר צבי י"ד סימן רעה
 ע"ד קבורת אפר הקדושים ממחנות ההשמדה על אודת שנשאלתי אם יש חיוב ומצוה לקבור אפר
 הקדושים המושלכים כדומן על פני האדמה במחנות ההשמדה של הגמנים ימ"ש.
 נ"ל פשוט וברור דודאי איכא מצוה וחיוב בכך. ומה שמצינו דאפר נשרפים שאני מכשהגוף קיים, הוא
 לענין שלא מטמא ומותר לכהנים להטמאות להם. עיין באהלות אבל צריכים שפיר קבורה מכמה
 טעמים, ראשית מפאת זה שאסורים בהנאה דכל הנקברים שנשרפו אסורין בהנאה, כדאיתא בסוף
 תמורה. ועיין שם בתפא"ר על המשניות (אות כד) שכותב דתנא ושייר מת שצריך קבורה.

ועיינתי בגוף דברי ש"ת יעב"ץ (ח"ב סימן קסט) וראיתי שמוכר בשם ספר לה"פ שכותב גם סברא
 דמה"ט אפשר השרופים הקדושים צריכין קבורה בשביל העצם שלא נשרף, גם אין הכרח רשאי ליטמא
 לאותו אפר משום אותו עצם אם לא במקום מצוה דמותר הכרח לטמא להעפר בשביל העצם. והיינו
 10 משום עצם לוי, ע"ש. וטעמא דמסתבר הוא להצריך גם משום כך לקבור אפר הקדושים, ומ"ש היעב"ץ
 שם לדחות זה יש לתרץ, ובפרט בנוגע לזה שיצטרכו משום כך קבורה ולא בנוגע לטומאת כהנים, ומוכח
 ביעב"ץ שם שבנוגע להחוכחה להצרכת הקבורה אינו חולק בכלל ע"ז, עיי"ש.

ועוד זאת, יש מצוה בקבורת אפר הנשרפים משום כבוד החיים וגם משום כבוד המתים, ואי משום ביוני
 ואי משום כפרה: וזכר לדבר שגם על אפר המת חל ענין דין שמים וכפרה. ומצינו בגיטין (דף ע"ו ע"א) גבי
 15 טיטוס דא"ל דדיינה במאי דפסיק אנפשיה, כל יומא מכנשי ליה לקיטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדרו
 אשב ימא, ע"ש. ויש עוד להאריך הרבה בהוכחת הדברים דאפר הקדושים טעונים קבורה, אבל קשה לי
 כעת לבוא עוד על כך באריכות.

Divrei Shalom

1 והנה נגזר דברי היסודין דנכחורכ נחשיו שמעו וברכבו ללו
 הקדושים אשר נשרפו בזמנינו בארצותינו על ידי הרשעים
 ד' ייקום רחם ושרפי לשפר ואם לאמר דבנפשו הוה לא שנוי באש
 ונשאר מעל הקדושים המנוחים הנוי הנקרא נשמה בוחזרי היו נחשבים
 5 מהו ואם לאמר היו הקדושים האלו שנוי באש ככל נפשו לא יחיה
 החיים אולם נקראת תחיה לאותו הגוף שסבל נשמת המיתה והלאה
 היו פנים חדשות נעשה אולם הדבר כמו שצינו במצותנו כי נראה

וא"ל סרה דברי היסודין שנתב שרין ט"ב לישאר זה המום הנקרא
 נשמה כי ט"ב זה היו פנים חדשות ואין זה הגוף שסבל נשמת המיתה
 10 וא"כ איהו קדושים שנשרפו באש נשמה נשאר וקמר מיתה גילה המום
 שנחשבו שפנים ימכיל עפר יכיה החיים אותו אדם שסבל האש נשמה
 כיוולו שבו.

There does not need to be a visible remains of
 luz for tehiyat hameitim to take place, as
 suggested by R' Emden.

ש"ת צניץ אליעזר חלק יא סימן טו ז"ה ואמנם כן
 ואמנם כן, הכותל המערבי הוא הלוו שנשאר קיים ועומד
 מהגוף הקדוש הזה בית מקדשנו ותפארתנו, ואליו כל
 הפיות פונות, ומשם יגלה וירקם מחדש מקדש - האש
 העתיד שיגלה ויפיע ממרום באורות עולמים, ודרך שם
 יעלו ויבואו ויגיעו גאולתנו ופדות נפשינו השלימים שאין
 אחריהם שיעבוד,

R' Arye Kaplan, Encounters
 "When bones rise again"

The Midrash (*Koheles Rabba*)
 describes the following interaction:
 "Hadrian once asked Rabbi Yehoshua
 ben Chananya, 'From what will G-d
 resurrect man in the future world?'"
 Rabbi Yehoshua replied, 'From the *luz*
 bone in the spine.' Once G-d has
 softened this bone with the Dew of
 Resurrection, it will become as yeast is
 to the dough, and from it the body will
 be built. The same body that decom-
 posed will be reconstructed.

At the time of the Resurrection of
 the Dead, the luz bone will be "soaked"
 in the *tal hat ch'ya*—the dew of
 resurrection—and the body will grow
 from it. (Sadly, there is proof that not
 even fire can destroy the luz bone, for
 eyewitnesses saw these bones in the
 Nazi crematoriums even after the rest
 of the bodies of the holy martyrs had
 been consumed and turned to ash.)

Nevertheless, it is difficult for us to
 conceive that this might actually take
 place in the most literal sense.

Enter cloning. From one micro-
 scopic molecule, soaked in a special
 "soup," an entire sheep grows. Its DNA
 serves as the prototype for the
 development of the entire being.

Perhaps the development of
 cloning at this specific moment in time,
 is another clear indication of just how
 close we are to the times of Moshiach
 and the Resurrection of the Dead. For
 technology and science are affording
 us the opportunity to visualize that
 which, until now, has been an abstract
 belief. ■

L'Chaim
 May 2, 1997

128

Encounters

with it, the earth will bring those long dead to birth
 again. (Isaiah 26:19)

The *Zohar* combines both of these traditions. The Luz, one
 for each person, will be placed in the dew of resurrection, and
 it will grow into the body of that particular person.

Finally, both the Mishnah and the Talmud suggest that good
 people will receive Divine inspiration to bring the dead back to
 life (*Sotah* 9:15; *Pesachim* 68a).

These allusions to the mechanics of the resurrection can
 be understood scientifically. G-d will reveal the genetic code
 required for duplication to a Divinely inspired group of peoples,
 who will place the Luz containing the RNA into the "dew of
 resurrection," a nutrient fluid. Under the right conditions, an
 exact duplicate of any human body could be grown.

The final stage of the process will be completed by G-d when
 He restores the soul to the body. This will be the true miracle
 of Resurrection.

When we examine our traditions carefully, the concept of
 resurrection is not as far-fetched as it seems. The world of the
 resurrection will be a world where death is not only conquered,
 but where death can be reversed; it will be a world very different
 from the one we know now. It is the world our traditions speak
 of: the world of the Messianic Era, the world of our final hopes.